

Leeuwin 1653 – 1664

Transcriptie Menno Leenstra

Makassar nam lange tijd een belangrijke positie in de intra-Aziatische handel in. In de eerste helft van de 17de eeuw vormde Makassar dan ook een geduchte concurrent van Batavia als handelscentrum. Er werd handel gevoerd in kruidnagelen, nootmuskaat en foelie, die werden ingevoerd uit de Molukken, Ambon en Banda. De VOC was vanaf 1607 gevestigd in Makassar en richtte zich in de eerste plaats op de handel in kruidnagelen.

De staat Goa-Tallo, waarvan Makassar de hoofdstad was, steunde op verschillende plaatsen in de Molukken oorlogen en opstanden tegen de pogingen van de VOC om een specerijenmonopolie te verwerven. Tevens werd de stad de belangrijkste handelsplaats in die specerijen, en kwamen zowel Europese als Aziatische handelaars ze daar kopen.

In een serie conflicten, zowel bij Makassar als in de Molukken, werd de handelaars die vanuit Makassar opereerden de toegang tot de specerijen steeds moeilijker gemaakt. In een conflict van 1667 tot 1669 wist de VOC, samen met haar lokale bondgenoot Arung Palakka, de macht van Goa-Tallo te breken, en diezelfde Arung Palakka tot machtigste vorst van Zuid-Sulawesi te maken, en eigende de Compagnie zich het fort Ujung Pandang en het daaromheen liggende gebied toe, waar Fort Rotterdam en een Nederlandse wijk verrezen. Vanuit deze situatie zou Makassar meer en meer het karakter van een kolonie krijgen.

([Atlas of Mutual Heritage AMH](#))

NA 1.04.02 (VOC) 7247 [san 61] 21-10

De Heeren vande Equipage geauthoriseerd tot incoopen van twee groote ende een klein jacht doen rapport dat haer E op agratie vande vergaderinge de naervolgende schepen hebben gekocht te weten
....

Noch vanden bovengemelde mons.r deleau het schip den gouden arent lanck over steven 130 voet wijt 29 voet gemonteert met 28 stucken daer onder vijer metalen voor de somma van neghen entwntich duijsent vijff hondert gul- en xx vl tot een caplacken voor de schipper

Geapprobeerd door de vergadering

Volgens de resolutie van de XVII de vernamen

Het nieuwe jacht Zzee

Het schip d'eendracht veer

De goude fame arnemuyden

Den gouden arent Leeuwinne

De Leeuwin maakte na de tweede uitreis eerst een aantal reizen naar diverse gebieden zoals Taiwan en India, maar werd van af 1661 alleen nog ingezet in de Indonesische archipel.

Op 3-12-1664 vertrok de Leeuwin van Batavia in een vloot onder leiding van Raad van India Jacob Cops met als bestemming Ambon; op Japara moest nog het nodige worden ingenomen

NA 1.04.02 (VOC) 888, 611 [scan 661] Missive van Batavia naar Amboina 2-12-1664

gaende nu met het jacht de Leeuwinne (dat we voor de eerste besendinge nar Amboina hebben geprojecteert) 4000 Rxs [612] op afcortinge van dien waerin ook soodanige goederen gescheept sijn als bij nevensgaende facture te sien is monterende te samen f 70342:13:2

ende gemerckt de Leeuwinne ende Nieuwpoort alle de soldaten qualijck sullen connen vervoeren [en ook vanwege de aanvoer van timmerhout, nog een extra schip nar Ambon]

613

bij dit schip hebben toegestaen naer Amboina te mogen overvaren den ondercoopman dirck vrouwelingh met sijn familie

642 [Missive van batavia naar Japara 2-12-1664]

de geeijschte 4 a 5 grote tingangs te connen besorgen die dan met de passerende schepenna de bestemde provintie dienen gesonden

643

Dese gaet met de schepen Ter Tholen en Leeuwinne, 't eerste nae Banda ende 't ander nae Amboina

Dagregister Batavia 16654 p. 62

Van Japare schrijft de Hr Cops dat hij aldaer met de jachten Tertholen ende Leeuwinne benevens 3 chaloupen was gecomen den 9en December van mening zijnde om den 18en daer ane volgende weder reys te vervorderen [van de residenten in japare het bericht] vertreck de jachten Tertholen en Leeuwinne den 20en December mede nemende voor Banda 4 tinangs, 29 koebeesten, 4 paerden, 1200 hoenders en 1160 kannen jarack oly

NA 1.04.02 (VOC) 1252, 149 [scan 173] Gedateerd Macassar p-mo jan- [1665]

Rapport gedaen door d'opperhoofden vant verongelukte Jacht de Leeuwinne wegens t voorgevallene op de vojagie van Japare met gemelte Jacht tot dito Eijland waert selve gebleven is, alsmede van daer tot Macassar

[Bij vertrek van Japara slepen de Tholen en de Leeuwinne elk twee Javaanse tinangs mee. De schipper heeft daar tegen geprotesteerd omdat dat hen zeer vertraagt, maar extraordinair raad Cops op de Tholen heefe dit toch doorgezet

Hij heeft zelfs]

noch meer swaricheijt veroorsaect door het inschepen van Koebeesten, verckens bocken ganssen hoenders ende Endsen waer door soo belemmert raeckten dat de menigte van menschen die op hadden ter nauwer noot onder de blauwe hemel in regen en wint plaetse conde gebeuren

[gezamenlijk vertrek met afspraak bij elkaar te blijven]

150

zeijlden met den anderen met spoedigen voortganck tot beoosten t Eijland Colombo [zie 4.VEL 343] bij 't welke ons een seer swaaren storm ontmoete sulcx een der tinangs bijna de stevens uijt gesleept wiert, sulcx genootsaect wierden een bijlegger te maecken om gemelte tinangh soo veel mogelijk te helpen doende volgens den zeijnbrieff het gewoone zeijn met schiten van een Canon schoot [maar de Tholen heeft daar niet op gereageerd; na bijna een dag bijliggen en reparatie van de tinang] tweer wat affnemende setten d'onderseijlen bij om geen groote vaart te maecken de cours was O ende O ten N gisten omtrent 24 mijlen van de Laars te zijn in dese gestalte dan voortzeijlende

[in marge : Nota hadde somtijts de diepte van 25: 20: 15: 12: 10: en 6: vaem en naer gissinge vande stierluijden geseijlt 15 mijlen O en O ten N]

tot omtrent 4 a 5 glasen voor dach zijnde de 24^e deser smorgens omtrent 3 ½ uren wanneer door 't scheepsvolck landt geroepen wiert waerop datelijck t roer aen stuerboort geleijt is, doch 't schip soo dra niet willende wenden geraeckte tegens de clippen ende wiert in 3 a 4 harde stooten in duijsent

stukken geslagen sulcx het volck daer op zijnde in zee heen en weer slingerde, doch raecte eenige daer van in onse achter slepende vaertuijgen met dewelcke zij oock haer leven aen een eijlandt ons onbekent salveerden ; met 't aenbreecken vanden dach, wierden [151 (scan 174)] veel volck ende goederen aen een riff aengespoelt doch en is niet van des Comp-es Coopmanschappen vernomen, sulcx gepresumeert wiert. 't onder schip noch vast aem den anderen moeste sijn, 't getal dat aen Landt gespoelde als met de vaertuijgen geberchde persoonen, bestonden naer ruijmen overslagh in 162 persoonen zijnde naer gissinge omtrent 40 in zee verdroncken , waer onder den ondercoopman Vrouwelingh met vrouw en kindt, alsmede den vrijburger amberger gerekent sijn ; soo veel vlees en speck wert gebercht als men omtrent voor 14: dagen van doen hadde waer op dan goede ordre gestelt wiert inden tijt onses aenwesens op 't Eijlandt, wiert soo nu en dan eenig goet aengeworpen, waer onder eenigh guijnees Lijwaet en negros cleeden die sorghvuldich opgesamelt ende in de Tinangh gebercht sijn, sonder dat jets meer van 's Comp-s goet te voorschijn gecomen is ; soo heeft den boeckhouder de Herder nevens den opperstuerman alle vlijt aengewent tot opsoecken vant wrack. Ende de Kist met Comptant maer niets vant wrack oft gelt vernomen, dan saagen alleenelijck het ronthoudt en zeijlen, dat aen d'eene der anckers vast geraeckt was, presumeerden 't gantsche onderschip 'tzeewaert ingedreven off int sant geweld moeste sijn / Op dese plaetse waert schip gebleven is, en wiert oock geene het minste goet vernomen, noch gesien, uijt oorsaecke het daer wel 3. a 4. vadem diep was, sulcx men de grondt niet wel conde beoogen -

Wij nu 4 dagen op gemelten Eijlant huijsgehouden hebbende, ende niets siende dat jets ten dienste van d'E Comp- te verrichten was, als geen hoop hebbende vande genoemde gelt Kist, ofte eenige gesonckene Goederen te becomen , als mede dat veele siecken onder 't volck begonde te ringeneeren vonden gesamentlijck goet, de Tinangh te versien [152 (scan 176)] van onse naegeblevene provisien ende daer in te schepen soo veel volck, als bequaemelijck voeren conde,. Ende daer mede naer macassar over te steecken, 't welck oock daegs daeraen met den dach effect sorteerde in deser vougen:

Op de groote Tingangh den schipper met 83 coppen

Op de cleijne Tingangh den opperstuerman met 64 coppen

Op de schuijt den Boeckhouder de Harder met 13 coppen

Met welcke dan in den naame godes zeijl gegaen zijnde ende bij den anderen gebleven tot omtrent den avonst, als wanneer eenen swaren storm ons over viel, sulcx den schuijt deselve niet connende tegenstaen, alsoo sijn mast roer boegh ende mastplanck gebroocken waeren 't volch inde cleene Tinangh over spronghen om haer lijff te salveeren, waer door de Tinangh in gevaer van blijven was, ten waer de Goederen ende victualie niet over boort geworpen waeren, waer door eenige verlichtinge kregen, zeijlden dan voort alsoo van den anderen gespareijt waeren ijder sijn best doende op macassar te comen, waer onse cours nae toe stelden twelcke oock (Godt hebbe loff) geluckigh is comen uijt te vallen, waer voor den Heeren der heijrschaeren eeuwichlijck gepresen moet sijn

was ondertekent Pieter Willems J. den Harder ende Jan Theunisse van der Goes

in margine stont

Op macassar in Comp-s logie P=mo januarij 1665

De bovenstaande 3 namen staan als eersten op

NA 1.04.02 (VOC) 1252, 141 [scan 165]

Rolle der Officieren en matroosen van 't verongeluckte Jacht de leeuwin

Deze bevat in totaal 77 namen

Daar op volgt 143

Rolle der militaire vant verongeluckte Jacht de Leeuwin sijn behouden alhier gearriveert;

deze bevat 58 namen

Er volgt [145 (scan 169) nog een inventaris van het goudt silverwerck & onder 't gesalveerde volck vande berongeluckte Leeuwinne bevonden

NA 1.04.02 (VOC) 1252, 131 [scan 153]

Missive 21-1-1665 uit Macassar

op 30 en 31en december jongstleden hier met 2 Javaensche tinangs seer onverwacht aengecomen 163 gesalveerde menschen van het gesneuvelde schip Leeuwin 't geen in Comp van d'E Hr Cops op Tertholen 19 xber van Japara was geseijlt op 24^e volgende des ochtends 3 uuren voor dach het ongeluck hadden beloopen soo wij meenen op de Eijlanden Nussanive [zie 4.VEL 343] genaemt, wij seggen soo meenen omdat de schipper noch stuerluijden onverkent gestrandt off verseijlt tot heeden noch niet en weeten te seggen waer het wrack te vinden sal sijn, gelijk oock uijt haer doen gegeven verklaringh hiernevens gevoeght weten te collegeren , ongeveer 40 zielen sijn hier mede gebleven ende daer onder koopman vrouwelingh met vrouw en een schaapje van 6 weken mitsgaders een Ambonse borger Andries Ambergen, geen goet isser geborgen of behouden dan eenlijck [132 (scan 154)] eenigh Goudtwerck bij de overgecomene gesalveerd mits nau gedaen ondersoeck gevonden t geen na Amboijna gesonden is daer is oock niemand bij het wrack gebleven en claeght den schipper sterck over groote moetwil des volcx niet wetende nochtans jmant int besonder te beschuldigen

133 [scan155]

beslooten een bequaem vaertuijgh toe te rusten om ten allerspoedichsten met 12 a 16 mannen het wrack ist mogelijk op te soecken versoekende om soo veel van het schut, anckers, goet ende wat men presumeren can noch te vinden sullen sijn soo veel mogelijk in handen te krijgen, zijnde den Coninck inmiddels versocht niemandt van de sijne nae het wrack te gaen toe te laten ..

op de tinang gaat tot commandant den ondercoopman Cornelis Knijff met sich nemende den onderstierman van dickgemelte Ulisses. De sloopsoficieren vande leeuwin als schipper, stuerluijden & sullen alle met de Ulissis, gelijck reets 50 gemeene luijden per hoochcaspel versonden sijn, nae Amboina vertrecken

138 [scan 162]

Heden sijn alhier aengecomen drie vissers vaertuijgen hebbende aen het wrack van den gebleven leeuwin [139 (scan 163)] geweest en van daer medebrenghende eenige gants bedurven door haer opgeviste lumen [goederen geconvisceerd en verkocht vindersloon uitgekeerd] met een van dese visschers prauwen heden avont noch 2 duytsen beneffens 8 Coninck soldaten aen het eijlandt te brengen [nogmaals aandringen bij de koning om verder te verbieden goederen opte vissen]

147 [scan 171] Missive Verspreeet van Macassar 28-1-1665

Op 21en deser vertrock van hier met een daertoe expressgehuijrd saletij naar Batavia de sergeant Jan Gerritsen in voldoening van onse voor heen genomen resolutie u Ed- t' adviseren het droevigh verongelucken van het schip de Leeuwin aen het Eijlandt bij dese Luijden (soo nu bestendicht sijn) Don Duanga genaemt

[de Saletij is echter terug gekeerd; dus een copie cvan dat bercht en deze nieuwe missive nu over Ambon gestuurd]

hoe gaerne de macassaren de handen weder aen het verlooren opgamelte schip slaen, ende ons verhinderen souden daer naer toe te gaen sien des doorden Coninck wel frivool en absoluijt geweijsert sijn schiap off briefcken 't geen we op het verstendighe dat reets eenige Grams [?] hare vaertuijgen naer het wrack van hier hadden affgesonden, voor onse aff te senden Tinangh in voorkomingh van onheijlen nodich oordeelden

651 [scan 679]

Rapport Verspreeet van ult Juny 1665

[De problemen met de koning van Macassar die al doorschemerden in de berichtgeving over het plunderen van het wrak hebben geleid tot vertrek [vlucht] van Macassar op 27-6]

652 [scan 680]

dat geene onse devouren noch geschencken hebben vermocht de vorsten in eenigen deele van opgamelte haere quade imaginatien te doen affstaen, zij ten contrarie daarin sulcx voortvaren datse

in february jongstleden corts na het afsenden onser Tinangh nae het wrack vande gebleeven Leeuwin in openbaere toerustingh ter defentie quamen uijt te barsten. Opsmijtende alomme langs de strandt verscheijde baterijen, aerdewallen ende affsnijdingen in Zee, met palisaden & niet anders in aensien dan off een seer gequalificeert vijandt voor den deur ende al gereet om te landen stondt ... smeedende de quade vernuften dan noch dat het schip de Leeuwin aen Don Duange ende de sagouboom hier met voordacht waere gestrandt, om alsoo het volcq, ende schut daer van onder protect van onverhoets sneuvelen aende wal of immer op de scheepen hier ter rheden te krijgen, dan tot dus verre hadden wij vaste hoop ende deden derhalven allen devoir die vorsten te bedaeren, 't zoude door verloop van tijt (de geruchten vals bevonden zijnde) nae allen apparentien daer toe gecomen hebben, ten waere (soo wij naderhandt sijn verstendicht) den onder Coopman S.r Cornelis Knijff zaliger met de sijne aen het Eijlandt Don Duanga om die tijt was vermoort gewerden welcke tijdingh soo wij vast meenen, door de moordenaeren selfs besijden des Leeuwins geltkist in macassar gebracht, voor ons seer secreet ... tot dat 't onser grooter verwonderingh ende ontsteltenis [653 (scan 681)] eenighe seer swarte hollandtsche daelders vanden jaare 1664 gemunt hier ende daer in Macassar wierden vernomen, ende ons ter handt quamen, werdende wij als doe onderhandts secretelijcken verwitticht dat de geltkist voorsz- in handen des koninx zoude sijn gecomen [vernomen van een vergadering waar in] teffens mettet gelt nopende het vermoorden van d'onse aen Don Duanga oock zij gehandelt ende vast gestelt dat d'E Comp- sonder oorlogen om desen allen niet voorbij souden, sulcx gebleecken aende eerdere alteratien

656 [scan 684]

hoe den ondercoopman S=r Cornelis Knijff zaliger met 14 zijner Compagnons aen Don Duanga alle waeren vermoort door 22. Maccassaren die aen het wrack vande Leeuwin eenigh goet op te duijcken gevonden door d'onse tot restitutie vandien wierden gedwongen mitswelcken de Maccassaren in desperaetheijt uijtbarstende hadden hamock gespeelt, d'onse te lande hier ende daer verstroijt overvallende ende allen vermoordende

[ons] 528 rijcxdaelders toegesonden zijnde sijden sij de prijs der 22: moordenaeren die volgens gegeven sententie nae haere landts wijze op den passar over haer begaen delict hadden verkocht 657 [scan 685]

quamen des anderen daegs de sabandaers ons andermael bij met haer brengende 3: uijt de 22 moordenaers ende wijders verclarende dat de 22: voorsz= misdadigers alle ter doot waren gecondemneert doch vande 22: dese 3: maer waeren gecregen

[de Macassaren willen de verzekering dat met de berechting van de moordenaars de zaak is afgedaan en dreigden de Nederlanders anders vast te zullen houden; zij vluchtten op 27-6 met de inmiddels aangekomen Elsenburch en Ulissis]

De problemen in 1665 over het toe-eigenen van goederen geborgen uit de Leeuwin, waren een voorbode van de oorlog met Macassar van 1667 tot 1669